

- [23] DAVIES, R. – JAMES, B.: Towards an expert system for cataloguing: some experiments based on AACR2. = *Program*, 18. köt. 2. sz. 1984. p. 283–297.
- [24] BIVINS, K. T. – PALMER, R. C.: A microcomputer alternative for information handling: REFLES. = *Information Processing and Management*, 17. köt. 2. sz. 1981. p. 93–101.

/BORKO, H.: Artificial intelligence and expert systems research and their possible impact on information science education. = *Education for Information*, 3. köt. 2. sz. 1985. p. 103–114./

(Bobokné Belányi Beáta)

Az osztályozási rendszerek használata az online katalógizálásban és az online katalógusokban

A számítógép használata megnövelte a bibliográfiai rekordállományok, valamint a kapcsolódó szemelevek és tárgyszavak fájljainak jelentőségét, viszont a könyvtári dokumentumok szabadpolcos rendjét megszabó osztályozási sémák (Dewey vagy a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszere) számítógépesítésére viszonylag kevés kísérlet történt, holott ezek a tárgyszavaknál rendszeresebben és logikusabban teszik lehetővé az állomány áttekintését.

Az Egyetemes Tizedes Osztályozást a hatvanas évek elején szinte teljes egészében géppel olvasható formára ültették át; Nyugat-Európában a rövidített változatát néhol a kinyomtatott szakkatalógusokban alkalmazzák, s egy korai – a Dialogot megelőző – online katalógusban, ill. visszakereső rendszerben is felhasználták. 1979-ben a Dewey-féle tizedes osztályozás (DDC) 19. kiadása számítógépes fényszalaggal készült, a szalag konvertálásával most egy online szerkesztési segédeszközzel dolgoznak. Az OCLC 1984-ben kutatást indított a DDC táblázatainak és indexének felhasználására az online keresésben.

A könyvtári osztályozási rendszerek gépesítésére irányuló kísérletek még a negyvenes évek végén megkezdődtek, de az alkalmazott lyukkártyás technika még nagyon kezdetleges volt. 1964-ben *Rigby* a következő alkalmazások lehetőségét vetette fel: a fogalmak csoportosítása az elfogadott kifejezések jegyzékének összeállításához (vocabulary control), az osztályozási táblázatok egységesítése és megjelenítése egy vagy több nyelven, címleírások és referátumok rendszeres jegyzékbe foglalása, bibliográfiák és indexek szerinti elrendezése, a fogalmak automatikus összehasonlítása a témafigyelés (SDI) során [1].

Az első olyan bibliográfiai keresőrendszert, amelyben osztályozási táblázatokat alkalmaztak a tárgyi feltáráshoz és a tételek áttekintésére, *Freeman* és *Atherton* mutatta be 1967–68-ban [2]. *Atherton*

és *Tessier* oktatási célból a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszere (LCC) egyik táblázatához készített indexet alakította át egy KWIC-index formájára és tette számítógéppel visszakereshetővé [3]. *Olson* számítógép segítségével 15 kötetben közzétette a Kongresszusi Könyvtár mutatórendszeréhez készített betű- és szakrendi indexet [4]. A *Computing Reviews* osztályozási rendszerét *Fox* és *Palay* vitte gépre, menürendszerrel és fastruktúrával (ez volt a BROWSE rendszer) [5]. A *Gellet* és *Lesk* által a Bell Laboratórium számára kifejlesztett, menüszerkezetű kísérleti rendszer lehetővé tette a keresést a generikus fogalmaktól a specifikusabbak felé [6]. A Kongresszusi Könyvtár szakjelzeteinek a MARC-rekordokhoz való csatolását többen javasolták. A könyvtár tárgyszavainak (LCSH) online felhasználása – a tárgyszavak közötti kapcsolatok sajátosságai miatt – nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az említett OCLC-vállalkozás keretében *Mischo* tanulmánya felvetette, hogy az LC szakrendszerének kifejezéseit (a megfelelő szakjelzetek felhasználásával) hozzá kellene kapcsolni a tárgyszavakhoz [7]. Ennek nyomán egy tanácskozás javasolta a Forest Press kiadónak, hogy tervezze meg az általa gondozott DDC géppel olvasható változatát [8]. Az érdeklődés feléledt a számítógépes könyvtári osztályozás iránt.

Az online katalógusok számára készített bibliográfiai rekordok többnyire tartalmaznak valamilyen szakjelzetet, s számos online katalógusban lehet a segítségükkel keresni. Bár a keresés céljára alkalmazott rutinok rendszerenként különböznek, az alapmódszer közös (és hasonló a BLAISE-ben, a British Library bibliográfiai visszakereső rendszerében használatos eljáráshoz): a szakjelzetek invertált fájlijában való keresés mindazokat a dokumentumokat megtalálja, amelyeknek egy adott raktározási jelzetük (call number) vagy szakjelzetük van. E módszer fő hátránya, hogy a keresőnek tudnia kell a pontos szakszámot. Az eredmény lazán összefüggő doku-

mentumok sora, nem pedig a tárgykör rendszeres áttekintése. Némileg segítene a helyzetben, ha keresni lehetne magukban az osztályozási táblázatokban (erre az AUDACIOUS rendszer adott példát 1968-ban [9]), és így látni lehetne az adott osztály dimenzióit. Az Ohioi Állami Egyetem könyvtári rendszerének online katalógusa (LCS) módot ad arra, hogy a használó áttekintse a raktári nyilvántartást (shelflist), méghozzá előre-hátra haladva a fájlban. Az LCS esetében az olvasó először begépeli a témának megfelelő tárgyszót, mire megjelenik a vonatkozó szakszám, majd ez alapján lehet elkezdni a szakszám szerinti – bővebb vagy szűkebb – keresést [10].

Az osztályozási rendszer gépre vitele az egyes könyvtárak saját szakkatalógusainak építéséhez, fejlesztéséhez is nagy segítséget nyújthatna (a könyvtári osztályozás integrálása az online katalógusba, a helyi gyakorlatnak leginkább megfelelő saját rendszer kialakítása az alapfájlból, az átszakozás megkönnyítése stb.). A Dewey-féle osztályozási rendszer online változatának (DDC Online Project) lenne néhány előnye: az osztályozási kategóriák tárgyszó, szakjelzet szerinti, ill. betűrendi áttekintésének lehetősége, a tárgykör pontosabb jelzése az osztályozási megnevezéseknek a bibliográfiai rekordhoz való hozzáadása révén, vagy az index fogalmainak betűrendes áttekinthetősége.

Mielőtt az osztályozási rendszereket géppel olvasható formába hoznánk, egy sor kérdéssel kell foglalkoznunk, például: milyen célra akarjuk használni a rendszert, ezeknek a céloknak milyen recordszerkezet felel meg, naprakészen akarjuk-e tartani az elfogadott fogalmak géppel olvasható ellenőrzött készletét (machine-readable subject authority records), az ebben található rekordok milyen részeit kell átszövegezni az online használat szempontjainak figyelembevételével, tetszetősebbé lehetne-e tenni a nyomtatási képet, lehetne-e változtatni a betűtípusokon, a főtblázatok és segédtblázatok mely részeinek online megjelenítése lenne hasznos a kezdő osztályozó számára, a táblázatok mely megjegyzései, instrukciói lényegesek az osztályozó számára, hogyan kellene megváltoztatni az összetett jelzetek kódolását azért, hogy felismerhetővé váljon, honnan vettük az egyes kódelemeket stb.

Az LCC- és DDC-számokat tartalmazó rekordokból álló fájl megszerkesztése végett át kell gondolni a szakszám és a hozzá kötődő különféle műveletek, használati módok és termékek közötti kapcsolatot (fejléc a nyomtatott táblázatban, tétel a betűrendes indexben, utalás stb.), az osztályozási táblázatokban szereplő megjegyzések és magyarázatok felhasználhatóságát az online változatban, az indexek rekordformátumának sajátosságait, a szakszámok egymásba ágyazottságának (mélységi tagolódásának) következményeit a keresés szempontjából, az automatikus képernyős kijelzés lehetőségeit (ez függ pl. a hierarchikus kapcsolatok kódolásától), továbbá hogy a struktúra szintjeit hogyan lehet érzékelteni a kinyomtatás során.

Irodalom

- [1] RIGBY, M.: Computers and the UDC: A decade of progress 1963–73. FID Publ. 523., 1974.
- [2] FREEMAN, R. R. – ATHERTON, P.: Final report of the research project for the evaluation of the UDC as the indexing language for a mechanized reference retrieval system. New York, 1968.
- [3] ATHERTON, P. – TESSIER, J.: Teaching with MARC tapes. = Journal of Library Automation, 1970. 3. köt. p. 24–35.
- [4] OLSON, N. B.: The combined indexes to the Library of Congress classification schedules. Washinton, D. C., 1974.
- [5] FOX, M. S. – PALAY, A. J.: Machine-assisted browsing for the naive user. = Public access to library automation, ed.: Divilbiss, J. L., Urbana, Ill., 1981. p. 77–97.
- [6] GELLER, V. – LESK, M.: An online library catalog offering menu and keyword user interfaces. = Proceedings of the National Online Meeting – 1983., comps.: Williams, M. E. – Hogan, Th. H. – Medford, N. J., 1983. p. 159–165.
- [7] MISCHO, W. H.: A subject retrieval function for the online union catalog. OCLC Technical Report Series, OCLC(DD) TR–81/4. sz. Dublin, Ohio, 1981.
- [8] RUSSELL, K. W.: Subject access: report of a meeting sponsored by the Council on Library Resources. Washington, D. C., 1982. p. 70.
- [9] FREEMAN, R. R. – ATHERTON, P.: AUDACIOUS – an experiment with an on-line, interactive reference retrieval system using the universal decimal classification as the index language in the field of nuclear science. = Information Transfer: Proceedings of the 31st ASIS Annual Meeting, New York, 1968. 5. köt. p. 193–199.
- [10] MILLER, S. L.: The library user meets LCS. = Illinois Libraries, 1982. 64. köt. p. 31–37.

/COCHRANE, P. A. – MARKEY, K.: Preparing for the use of classification in online cataloging systems and in online catalogs. = Information Technology and Libraries, 1985. jún. p. 83–111./

(Mándy Gábor)